Ala Rengi

Prof. Dr. Süreyya Ülker

Marmara Ü. Tıp fakültesi Patoloji ABD

kızılla kara arası bir renk olan ala ülkemizde daha çok kahverengi olarak bilinmektedir. ala sözü eski türkçe'de rengârenk, çilli anlamlarına gelmekteydi (4, 9). aladağ, alageyik, alabalık bileşik sözcüklerinde geçen ala sözü bu anlamdadır (9). bugün de alaca, alacalı sözleri bu anlamda kullanılmaktadır. daha sonra bu söz anadolu'da bir renk adı olmuştur. bu rengin ölçünlü ayrıncı sarıya çalan açık kestane rengidir. bu renk osmanlıca'da fındıkî sıfatıyla tanımlanmaktaydı (1,11,14); çünkü, doğadaki en güzel örneği fındık kabuğunun rengidir. nitekim ingilizce adı da fındık anlamına gelen hazeldır(11). bir göz rengi olarak bu anlamda alanın yanı sıra ondan bozma ela sözü de kullanılmaktadır (1). göke çalan elaya gökela veya çakır denmektedir (1). bunlardan ikincisi daha çok göke çalan kır gözleri tanı mlayan bir sıfattır (14).

eski türkçe'de kahverengi anlamında konur sözü kullanılmaktaydı (4). bugün de açık kahverengi saçlı kimseleri tanımlayan kumral sıfatı bir görüşe göre bu sözle al sözünün bileşimi olup özgün biçimi konuraldır (8, 16). raesaenen ise bu sözün kumun türevi olduğu kanısındadır (10). konur sözü de az kullanılmakla birlikte dilimizde bugüne dek varlığını sürdürmüştür. asya'daki türk dilcelerindeyse yaygın olarak kullanılmaktadır. konurun ölçünlü ayrıncı koyu kestane rengidir (4). bugün alayla konur sözlerini büyük ölçüde silmiş olan kahverenginin ölçünlü ayrıncı kavrulmuş kahvenin rengidir (1).

ingilizlerse coffey sözünü kahverenginin açık bir ayrıncı olan sütlü kahverengi anlamında kullanmaktadırlar (20).

alanın latince adı spadixtir (3,17). bu söz o dilde özleyin hurma dalı anlamına gelmektedir (20). bu renk bugün kestane rengi olarak bilinmektedir (3). doğadaki örnekleri hurmayla kestanedir. kızıla çalan parlak kahverengi olarak tanımlanmaktadır (1). bu renkteki at donuna kestane dorusu veya hurma dorusu denmektedir (14). bu renkteki nesneler osmanlıca'da hurmayı sıfatıyla tanımlanmaktaydı (14). ingilizce'de de bu renk kestaneyle hurma anlamlarına gelen chestnut, date sözleriyle adlandırılmaktadır (20). fransızca'da kestane anlamına gelen marroon sözü bu rengi de tanımlamaktadır (13). bu söz bu anlamıyla maron biçiminde sözlüklerimize de girmiştir (1).

bu verilerden türkçe alanın 3 ölçünlü ayrıncının bulunduğu anlaşılmaktadır. ulusal ölçünlü ala fındık rengidir. çağdaş uluslararası ölçünlü ala kahverengidir. bilimsel uluslararası ölçünlü ala kestane rengidir. fındık rengi sarıya çalan kestane rengidir. kestane rengiyse kızıla çalan kahverengidir. fındık rengi kestane rengi, kestane rengi de kahverenginin ayrıncıdır.

alanın bunun dışında kalan ayrınçları açıktan koyuya doğru sırasıyla sütlü kahverengi, yağız, kırmızı kahverengi, koyu kahverengidir. sütlü kahverengi açık aladır. adı fransızca cafeaulaitnin çevirisidir. ingilizce'deyse, yukarıda da belirttiğimiz üzere, bu renk doğrudan doğruya kahve anlamına gelen coffey sözüyle anılmaktadır. bu rengin adını sütlü ala biçiminde özleştirmiştik (18).

yağız, sarıya çalan aldır. ülkemizde arapça esmer olarak da bilinir (1). her iki söz teni bu renkte olan kimseleri tanımlayan bir sıfat olarak da kullanılır. kimi sözlüklerde koyu esmer anlamına geldiği bildirilen kara yağız sıfatıysa (16) tdk'nun sözlüğüne

oöre gürbüz anlamına gelmektedir (1). yağızın latincesi fulvus (3, 17), ingilizcesi tan (20), fransızcası brundur (13). fransızcası'nın ingilizce ile almanca'daki eşdeğeri olan brown ile braun sözleriyse o dillerde ala anlamına gelmektedir. boza çalan yağıza bej denir. çağdaş batı dillerinde beige biçiminde yazılan bu söz ağartılmamış, boyanmamış yumuşak yünlü dokuma anlamına gelmektedir (20). dönemle bu dokumaya özgü kum rengini tanımlar olmuştur. boza çalan yağız olarak tanımlanır (20). tdk'nun sözlüğünde sarıya çalan açık kahverengi olarak tanımlanmıştır (1) ki bu tanım açık yağız demektir. buradaki açık sıfatı webster'in tanımındaki boz sıfatı denli seçik değildir. saraç bu rengi yapağı rengi olarak adlandırmıştır (13). bu rengin doğadaki başka örnekleri kumtaşı (2) ile sazdır. bu yüzden dilimizde saz rengi olarak da bilinir (5, 1 1 , 13, 14). bu renkteki nesneler saz sıfatıyla anılır (1). bu renkteki nesneler uluslararası dirgerlik dilinde latince griseofulvum sıfatıyla anılır. bu sıfatı sözlüğümüzde bozcayağız sıfatıyla karşılamıştık (17). bu renkteki ekmek küfünün adı peniciilium griseofulvum (7, 17). bunun, dilimize bozcayağız ekmek küfü biçiminde aktarmıştık (17). bundan elde edilen dirikırına (antibiyotik) griseofulvin denmektedir (7, 17). bunu da bozcayağız ekmek küfü dirikıranı olarak aktarmıştık (1 7). bozcayağız sözü bu rengin de uygun bir karşılığı olabilir. saz rengiyle yapağı rengi sözleri de saz yağızı, yapağı yağızı biçiminde özleştirerek bunun eşanlamlıları olarak sunulabilir. ingilizce'de beige-white olarak bilinen açık beje de (20) kırcayağız denebilir. kır açık boz demektir.

kırmızı kahverengi oldukça geniş bir kavram olup kapsamı ala kavramının ölçünlü ayrıncına göre değişmektedir. örneğin, çağdaş uluslararası ölçünlü alaya göre kestane rengi kızıla çalmaktadır. dolayısıyla kırmızı kahverenginin kapsamındadır, oysa bu renk latince'de ölçünlü aladır. dolayısıyla bu kavramın kapsamı dışındadır. bu rengin adıalakızıl biçiminde özleştirilebilir. başlıca ayrınçları bakır rengi, bronz rengi, pas rengi, tarçınî dir. pas renginin katıksız türkçe adı demirpasıdır (16, 17). bu renkte nesneler

latince'de ferruginosus sıfatıyla adlandırılmaktadır (17). bu, demir pası anlamına gelen ferrugo sözünün türevidir (17). bakırrengiyle bronz renginin adları bakır kızılı ile tunç kızılı biçiminde özleştirilebilir. bronz rengi nesneler kısaca bronz sıfatıyla tanımlanmaktadır. örneğin kendisini derinin bronzlaşmasıyla gösteren böbreküstü yetmezliğine bronz hastalığı, şeker hastalığınaysa bronz diyabet denmektedir. bunların adlarını sözlüğümüzde tunçluk, tunç tadakça biçiminde özleştirerek türkçe tunç sözünü bu anlamda kullanmıştık (17). bu genel dilimizde de yaygınlaştırılarak güneşte yanarak yağızlaşmak anlamına gelen bronzlaşma eylemi tunçlaşma biçiminde özleştirilebilir.

tarçınî tarçına özgü bir açık alakızıldır. farsça'da cin ağacı anlamına gelen dâr-ı cinden bozma tarçına antalya, isparta, konya illerimizde tatlıkabuk denmektedir (6, 17). dolayısıyla bu renge tatlıkabuk kızılı denebilir.

bir at donu olarak alakızıla doru denmektedir (1). koyu doruya yağız doru denmektedir (1,14). açık doruyaysa al dendiğini kızıl başlıklı yazımızda belirtmiştik (19). kıra çalan al at donunaysa kula denmektedir (1). bu anlamda sarı yağız sözü de kullanılmaktadır (16).

koyu kahverengi karaya çalan aladır. latince'de fuseus adıyla ala anlamına gelen spadix kavramının dışında tutulan bu renge dilimizde karakonur, karaala, kubuş boya denmektedir (17). karakonur sözü 16. yy ankara, 15.-16.yy kayseri şeriyye sicillerinden taranmıştır (15,17). karaala sözünün kahramanmaraş ilimizde koyu boz anlamında kullanıldığı bildirilmektedir (6). bu sözün doğru anlamının koyu kahverengi olması gerektiği açıktır. kubuş boya sözüyse tokat ilimizden derlenmiştir (6).

kaynakça

1) ağakay ma. türkçe sözlük 1, 2. 8. bası. üzerinde çalışanlar: eren h, gözaydın n, parlatır i, tekin t, zülfikar h. atatürk kültür, dil ve tarih yüksek kurumu tdk 549. sözlük, bilim ve uygulama kolu yayınları: 1. ankara, 1988.

2) brockhaus fa. der sprach brockhaus. deutsches bildvrörterbuch für jedermann. leipzig, 1935.

3) casselps latin dictionary. latin-engiiish, english-latin. macmillan publis-hingco. usa, 1982.

4) clauson g. an etymological dictionary of pre-thirteenth century turkish. university press. oxford, 1972.

5) demiray k. batı dilleri sözcüklerine karşılıklar kılavuzu. tdk 355. ankara, 1972.

6) türkiye'de halk ağzından derleme sözlüğü i-xii. tdk 211/1-12. ankara, 1963-1982.

7) dorland's illustrated medical dictionary. 27. ed. saunders. philadelphia, 1988.

8) eyuboğlu iz. türk dilinin etimoloji sözlüğü. 2. bası. sosyal yayınlar. istanbul, 1989.

9) ögel b. türk kültür tarihine giriş 6. kültür ve turizm bakanlığı 244. kültür eserleri 13. ankara, 1984.

10) raesaenen m. versuch eines etymologiscen wörterbuchs der türksprac-hen. lexia societatis fenno-ugricae wvii, 1. helsinki, 1969.

11) yeni redhouse lügati. ingilizce-türkçe. amerikan bord neşriyat dairesi. istanbul, 1950.

12) redhouse. yeni türkçe-ingilizce sözlük. redhouse yayınevi. istanbul, 1968.

13) saraç t. fransızca-türkçe büyük sözlük. cilt 1,2. tdk 423. ankara, 1976.

14) steuerwald k. türkçe-almanca sözlük. abc yayınevi. istanbul, 1983.

15) xiii. yüzyıldan beri türkiye türkçesi ile yazılmış kitaplardan toplanan tanıklarıyla tarama sözlüğü l-viii. tdk 212/1-8. ankara, 1963-1977.

16) tuğlacı p. okyanus 20. yüzyıl ansiklopedik türkçe sözlük. cilt 1,2, 3. pars yayınevi. istanbul, 1971.

17) ülker s. ülker tıp terimleri sözlüğü. latince-türkçe, türkçe-latince. bütünlenmiş 2. bası. inkılâp kitabevi. istanbul, 1991.

18) ülker s. patoloji. inkılâp kitabevi, sağlık yayınları, patoloji dizisi 3. istanbul, 1991.

19) ülker s. kızıl. türk dili dergisi 1996; 10 (55): 6-7.

20)'webster's new universal unabridged dictionary. 2. ed. simon-schuster. new york, 1983.